

Bouwsteen Bodem en Water

22 februari 2024 [definitief]

Introductie

Winterswijk heeft een prachtig buitengebied. Een zéér gevarieerde geologische ondergrond, dunne watervoerende pakketten onder een helling met daarop een gevarieerd landschap bestaande uit een kleinschalig coulisselandschap, afwisseling van bos, heggen, houtwallen en ingesloten open ruimtes aangevuld met in duidelijke beekdalen stromende beken.

Het bodem en watersysteem is onder het klimaat van de vorige eeuw met ontwatering (o.a. drainage), afwatering geschikt gemaakt voor de moderne landbouw in een kleinschalig landschap. Echter door klimaatverandering en de daarmee samenhangende droogte staat zowel de natuur als de landbouw onder druk door een (zomers) watertekort. Ook de kwaliteit landbouw bodem staat onderdruk, denk hierbij aan bodemverdichting en lage organische stofgehalten. Er is dus een noodzaak om het bodem- en watersysteem robuuster te maken, waarbij water vasthouden en vertraagt afvoeren het nieuwe normaal wordt. Daarbij is het nodig om water en bodem sturend te laten zijn bij de inrichting van het landschap.

Voor de Bovenslinge is een Landschapsecologische Systeemanalyse (LESA) uitgevoerd en voor Winterswijk en de hele Achterhoek is een feitenbeeld ontwikkeld. Met deze informatie zijn voor de gemeente Winterswijk nadere detailanalyses uitgevoerd m.b.t. mogelijkheden, effectiviteit en kosten van maatregelen.

De bouwsteen Bodem en Water betreft het bodem- en watersysteem en brengt de huidige situatie, autonome ontwikkelingen en mogelijke oplossingsrichtingen van het bodem- en watersysteem van de gemeente Winterswijk in beeld.

Relevante documenten

1. Regionaal Waterprogramma 2022-2027 (Provincie) (onder andere kaders en maatregelen KRW Grond- en oppervlaktewater, Natuurwateren etc.)
2. Waterbeheerprogramma 2021-2027 (Waterschap) onder andere KRW-maatregelen, Natuurwateren etc.
3. LESA (landschapsecologische systeem-analyse) Bovenslinge en Bovenlopen Keizersbeek
4. Detail – LESA's noordkant Winterswijk
 - a. Watersysteemanalyse Groenlose Slinge WRIJ 2018
 - b. Watersysteemanalyse Beurzerbeek Arcadis 2020
 - c. Rapportage en visie waterverdeling Winterswijkse beken Eelerwoude 2020
 - d. LESA Vosseveldsbeek studenten VHL 2021
 - e. Vergezicht Groenlose Slinge traject Winterswijk-Groenlo AdB 2022
 - f. LESA Vennevertlosebeek de Bosgroepen Concept 2022
 - g. Haalbaarheidsstudie monding Ratumsebeek WEnR Concept 2022
5. Gebiedsbrede verdieping aanpak droogte Achterhoek (feitenbeeld), W+B/ H+N+S, 2023
6. Gebiedsspecifieke doorrekening Winterswijk in het kader van aanpak droogte Achterhoek (2023)
7. Elke druppel de grond in (EDDGI) (project WRIJ)
8. Kleijer, H. 2001. De bodemgesteldheid van de gebieden Winterswijk-Plateau en Winterswijk-West, Resultaten van een bodemgeografisch onderzoek. Wageningen, Alterra rapport 091.
9. Bosch, M van den, F. Brouwer, 2008. Bodemkundig-geologische inventarisatie van de gemeente Winterswijk. Wageningen, Alterra rapport 1797.

Huidige situatie

Kenmerken van het huidige bodem- en watersysteem:

- De gronden liggen met name op het oost Nederlandse Plateau, met ondiep voorkomende tertiaire kleien en keileem, wat slecht water doorlatend is. Daarop ligt een dunne laag dekzand. Daardoor zijn veel van de gronden nat in de winter en het voorjaar, en droogtegevoelige gronden in droge perioden.
- Het plateau is doorsneden met enkele oude smeltwatergeulen waar de klei en keileem ontbreekt. Hier zijn bijvoorbeeld meer mogelijkheden voor beregening in de landbouw. Daarnaast zijn er Rijn Maas afzettingen, zoals de terrasrand tussen Aalten-Groenlo. Dit zijn grofzandige en grindhoudende gronden. Ook richting Winterwijk komen deze voor.
- De bodemopbouw van de gronden rondom Winterswijk is zeer gevarieerd en ook a typisch ten opzichte van andere delen van Nederland. Op de gedetailleerde bodemkaarten (Bosch e.a, 2008, en Kleijer 2001) worden 93 verschillende bodems onderscheiden. Grofweg zijn er veen en moerige gronden, rivierkleigronden, veldpodzolen, enkeerdgronden, beekkeerdgronden en oude kleigronden. De eigenschappen en geschiktheid voor landbouw zijn zeer divers, van weinig draagkrachtig tot zeer droogtegevoelig. Deze eigenschappen komen vaak zelfs voor binnen hetzelfde bodemtype of perceel.
- Het watersysteem bestaat uit twee beeksystemen (Boven-Slinge en Groenlose Slinge met bovenlopen Ratumse beek en Willinkbeek)) liggend op het plateau, dat grotendeels bestaat uit ondiepe bodems (laagje zand op leem) liggend onder een helling (*LESA*).
- De detailontwatering is ontworpen om de landbouw te faciliteren m.b.t. berijdbaarheid/ bewerkbaarheid percelen.
- De ondergrond is relatief ondiep/dun waardoor er relatief weinig water vastgehouden kan worden in de bodem en als dat wel lukt wordt de bodem erg nat. Watervoorraad vorming in de bodem is dus moeilijk, maar kan worden aangevuld met voorraadvorming aan maaiveld in laagten en beekdalen in het landschap.
- Bij neerslag is snel sprake van piekafvoeren in het oppervlaktewatersysteem. (*LESA*)
- Door hoge piekafvoeren is er sprake van erosie beekbodems, met als gevolg diep ingesneden beken en een drainerende werking van de directe omgeving. (*LESA*)
- De droogte-problematiek is in de jaren (2018 -2022) sterk toegenomen, zowel voor landbouw als natuur. (*Droogte aanpak Achterhoek*)
- Zomers staan veel beken droog.
- Een groot percentage van het stroomgebied ligt in Duitsland. Er zijn afhankelijkheden m.b.t. kwaliteit en kwantiteit, met name op het vlak van oppervlaktewater. (*LESA*)
- Er komen veel uitspoelingsgevoelige zandgronden voor, met te hoge concentraties nitraat in het grondwater.
- Binnen de Achterhoek is er variatie in de mate waarin de bodemkwaliteit qua organische stof of fosfaat is veranderd. Er is echter geen duidelijk ruimtelijk patroon zichtbaar waarbij specifieke gebieden een stijgende of dalende trends van OS of P-voorraad laten zien. Binnen regio's blijkt er echter een aanzienlijke variatie op te kunnen treden. [HYPERLINK "https://www.nmi-agro.nl/wp-content/uploads/2019/09/NMI-rapport-1761-deel-3.pdf"](https://www.nmi-agro.nl/wp-content/uploads/2019/09/NMI-rapport-1761-deel-3.pdf) Maatwerk voor Water- en Bodemkwaliteit : verandert de bodemkwaliteit? (nmi-agro.nl)
- Het organische stofgehalte in landbouwbodems is te zien via het dashboard Agrifood van de provincie Gelderland.

Autonome ontwikkelingen

De huidige situatie zoals hierboven geschetst zal verder door ontwikkelen, onder invloed van klimaatverandering (*klimaatscenario's 2014, De nieuwe klimaatscenario's van oktober 2023 geven hetzelfde beeld maar dan nog extremer.*):

- In de winter valt meer neerslag, in de zomer minder neerslag en in de vorm van intensievere buien, verlenging groeiseizoen aan voor- en achterzijde.
- In de zomer ontstaat steeds meer en vaker droogteschade, zowel voor landbouw als voor natuur (zie kwantitatieve effecten in *Droogte aanpak Achterhoek*)
- De neerslag in zware buien wordt intensiever met de kans op meer afspoeling en piekafvoeren met meer kans op verdere insnijding van de beken en meer drainage van de omgeving. (*LESA*)
- Door hogere piekafvoer ontstaat verdere insnijding van de beken en meer drainage van de omgeving. (*LESA*)
- Verdere droogval van (de laatste) watervoerende beken is te verwachten. (*LESA*)
- Bovenstaande ontwikkelingen vinden ook in Duitsland plaats. Het effect hiervan zien we terug in hoge piekafvoeren, lage basisafvoer en slechte waterkwaliteit. (*LESA*)
- Belangrijkste uitdagingen voor de landbouwbodems zijn verdichting (62% Gelderland verdicht), droogte en waterkwaliteit. Daarnaast is er veel interesse in organische stof, bodemleven en bodemvruchtbaarheid. Organisch stofgehalte is veelal stabiel, maar kan in potentie nog wel verbeteren. Hiermee kan ook het vochtleverend vermogen en de structuur worden verbeterd (anti-droogte).
- Ontwikkelingen in de landbouw zullen invloed hebben op de bodemkwaliteit. Afschaf van derogatie kan er bijvoorbeeld voor zorgen dat er meer grasland wordt omgezet in bouwland. Dit kan tot gevolg hebben dat het organisch stofgehalte afneemt, kans op bodemverdichting toeneemt en uitspoeling van nitraat toeneemt. Anderzijds kan extensivering van de landbouw ook betekenen dat dit ten gunste komt van de bodemkwaliteit.

Maatschappelijke gevolgen extreme weersomstandigheden

Kans op meer opbrengst door verlenging groeiseizoen, maar verhoogd risico op extreem weer met verminderde opbrengsten, verlies van natuurwaarden, verhoogde kwetsbaarheid voor ziekten, toename invasieve soorten. Waarden van natuur en landschap en landbouw komen onder druk te staan. Huidig bodem en watersysteem landschap en landgebruik zijn nog niet klimaat robuust.

Oplossingsrichtingen

Om te voldoen aan de opgaven voor een robuust watersysteem (ordegrootte 100 mm extra watervoorraad) zijn twee denklijnen uitgewerkt in maatregelpakketten om de hoeken van het speelveld te duiden (*Droogte aanpak Achterhoek*). Mogelijke maatregelen zijn voor de denklijnen per Watersysteemtype aangegeven – zie "Gebiedsspecifieke doorrekening Winterswijk in het kader van aanpak droogte Achterhoek (2023)".

Denklijn 1: huidige gebruikseisen sturend

Uitgaande van de huidige hydrologische inrichtingswensen/eisen van het grondgebruik, een maximale extra watervoorraad toevoegen.

Denklijn 2: watersysteem sturend

Maximaal bodem- en watersysteemkansen benutten, gerelateerd aan inschatting toekomstige Hydrologische eisen/wensen van het grondgebruik. In de gebiedsspecifieke invulling is een vingeroefening gedaan om de maatregelen meer gebiedsgericht in te vullen en het effect daarvan in beeld te brengen. Aanvullende maatregelen zijn weergegeven in de derde screenshot aan het einde van dit document.

Doorgaan met en uitbouwen van het programma 'Elke druppel de grond in' van WRIJ. Dit is een programma waarbij WRIJ onderzoek doet en maatregelen uitvoert bij individuele grondgebruikers om water vast te houden faciliteert en bekostigt (samen met provincie Gelderland).

Klimaatadaptieve inrichting van bestaand bebouwd gebied; nieuwe ontwikkelingen meer op basis van principes water en bodem sturend.

- Beperken grondwateronttrekkingen en beperken van de watervraag vanuit functies/ bewoners etc.
- Aanleg van piekberging en (nood-)overloopgebieden voor wateroverlast en waterveiligheid.
- Klimaatadaptieve inrichting van landelijk gebied: nieuwe ontwikkelingen (meer) op basis van principes water en bodem sturend.
- Synergie zoeken tussen oplossingen voor diverse wateropgaven; zoals het combineren van ruimte voor piekberging (water tijdelijk vasthouden), voorraadbeheer (water langer vasthouden, infiltreren) en waterkwaliteitsopgaven in beekdalen.
- Koolstofvastlegging in bodem (*bv carbon credits*) (*div. Onderzoeken; LTO, VKA*) (NB ook positief effect op vasthouden water!)
- Opwaarderen organische stofgehalte in bodems door middel van toepassing organische stof uit reststromen (verwaarding reststromen), bijvoorbeeld vanuit ecologisch berm- en watergangbeheer (lopend initiatief Gemeente & WRIJ).
- Kringlooplandbouw (*Vruchtbare Kringloop Achterhoek*) (*zie bouwsteen landbouw*)

Bouwsteen Waterkwaliteit

22 februari 2024 (definitief)

Introductie

Winterswijk heeft een prachtig buitengebied, een gevarieerd landschap bestaande uit een kleinschalig coulisselandschap, afgewisseld met ruime vergezichten en stromende beken, met bijbehorende planten en dieren. Echter, door het gebruik van steeds meer gebiedsvreemde stoffen (bv medicijnen), een overschot aan nutriënten en een niet optimaal functionerend watersysteem staan de planten en dierengemeenschappen onder druk. Daarom is er een noodzaak om zowel het watersysteem, het overschot aan nutriënten als de gebiedsvreemde stoffen aan te passen.

Waterkwaliteit gaat over de ecologische waterkwaliteit (biologie, algemeen fysische chemie en specifiek verontreinigde stoffen (SVS)) en chemische waterkwaliteit.

De Kader Richtlijn Water (KRW) bepaalt dat alle Europese wateren aan een gewenst niveau moeten voldoen. De doelstellingen en bijbehorende maatregelen zijn uitgewerkt in het Stroomgebiedsbeheerplan (SGBP) en nader gedetailleerd in Factsheets.

De bouwsteen Waterkwaliteit brengt de huidige situatie, autonome ontwikkelingen en mogelijke oplossingsrichtingen met betrekking tot waterkwaliteit binnen de gemeente Winterswijk in beeld.

Relevante documenten

1. Kader Richtlijn Water (KRW): Stroomgebiedsbeheerplan Rijn (SGBP en nader gedetailleerd in Factsheets
2. Natuurwateren - feitenbladen (nog niet allemaal op-/vastgesteld)
3. NPLG/ VLGG
4. Nitraatrichtlijn (7e NAP)
5. Addendum 7e NAP
6. Landschapsecologische Systemanalyse (LESA)
7. Regionaal waterprogramma (RWP)
8. Waterbeheerprogramma (WBP)
9. Onderzoek WUR voor input beoordeling waterkwaliteitsopgave (*in ontwikkeling*)
10. Gebiedsdocument Agrarische Wateropgave (GAW) en uitvoeringsprogramma (PM nog info toevoegen aan bouwsteen)
11. Waterkwaliteitsopgave in het Vitaal Landelijk Gebied Gelderland – Achterhoek en Liemers (Beheergebied Waterschap Rijn en IJssel) d.d. 30 juni 2023

Huidige situatie

- Maatregelen KRW zijn deels uitgevoerd en deels nog uit te voeren. (*SGBP, Factsheets*)
- De doelstellingen mbt schoon en ecologisch gezond oppervlaktewater worden momenteel niet gehaald. In de Boven Slinge, de Ratumse beek/Willinkbeek en de Groenlose Slinge zijn de concentraties voor stikstof, fosfor en specifiek ammoniak nog te hoog. De doelstellingen voor vis en andere waterflora en in mindere mate voor de macrofauna worden ook nog niet gehaald.
- Grondwater samengevat: er zijn geen normoverschrijdingen van nitraat voor de grondwaterbeschermingsgebieden gemeten. Ook geen normoverschrijdingen van gewasbeschermingsmiddelen.
- Verder:
Grensoverschrijdende wateren voldoen niet aan de (Nederlandse) normen (*WRIJ*). In de zomer vallen veel sloten en beken droog; klimaatverandering is ook één van de significante drukken op de opgaven voor biologie. De gevolgen van recente maatregelen zijn niet altijd eenduidig, zoals de (onverwachte) effecten van het vervallen van de derogatie. Ook: omzetten van gras naar andere gewassen kan zorgen voor meer uitspoeling en meer gebruik gewasbeschermingsmiddelen.

Autonome ontwikkelingen

- De huidige generieke maatregelen van de landelijke overheid, de geprogrammeerde maatregelen van het waterschap (4e trap RWZI Winterswijk, derogatie, 7e NAP) en maatregelen in Duitsland leveren naar verwachting een lichte verbetering op van de waterkwaliteit. (*Prov. Gld & WRIJ*)
- Meer droogval, hogere piekafvoeren en hogere (water) temperaturen hebben een negatief effect op de Ecologische toestand (zowel biologie als algemeen fysische chemie). (*Klimaatscenario's*)
- Door hogere piekafvoeren vindt een verdere insnijding van beken/waterlopen plaats, met als gevolg verdere drainage van de omgeving. Door snellere afvoer vindt minder infiltratie plaats en daardoor grotere kans op droogteschade vroeg in het seizoen. (*Klimaatscenario's, LESA*)
- Waterkwantiteit, waterkwaliteit en ecologie zullen in samenhang moeten worden aangepakt!

Oplossingsrichtingen

- Uitvoeren toegezegde maatregelen vanuit WRIJ, o.a. RWZI's aanpassen, watersysteemherstel (*SGBP, factsheets*)
- Maatregelen t.b.v. Natuurwateren: maatregelpakketten uitvoeren conform opgestelde (en geprogrammeerd) en deels nog op/vast te stellen feitenbladen.
- Werken aan waterkwantiteit (zie bouwsteen bodem en water) en ruimte voor ecologische processen, omgaan met droogval.
- Generieke maatregelen op basis van generieke wet- en regelgeving om 'KRW-doelgat' te dichten - bijvoorbeeld aanpassing regelgeving voor mesttoepassing, vanggewassen, normering in industrie en mobiliteit. Dit is echter weinig effectief in gebied omdat het landgebruik in Winterswijk al extensief is.
- Specifieke maatregelen: uitvoeren specifieke maatregelen voor het behalen van het 'KRW-doelgat' die binnen de scope van de gebiedsaanpak vallen. Ook daarvoor geldt dat deze doelstelling niet te dichten is door maatregelen bij de landbouw in Winterswijk (extensief). Richt je op waterkwantiteit en ruimte voor ecologische processen.

- Voor zowel de generieke als de specifieke maatregelen loopt een onderzoek vanuit de WUR waarvan in 2024 de rapportage wordt verwacht.

Bouwsteen Natuur

22 februari 2024 (definitief)

Introductie

Winterswijk staat bekend om zijn mooie gevarieerde natuur. Het kleinschalige coulissenlandschap, de groenblauwe dooradering, de stromende beken (twee beeksystemen) en de aanwezige vier N2000-gebieden dragen daar allemaal aan bij. Echter, door efficiency-slagen (o.a. grotere percelen, intensievere landbouw), (sub-)optimalisatie van het watersysteem en klimaatwijziging staan de bijzondere biodiversiteit en gebiedsspecifieke soorten kwalitatief en kwantitatief onder druk. Niet-optimale hydrologische condities, te hoge nutriëntenlast (waaronder stikstof) en te weinig connectiviteit zijn de grootste boosdoeners. Er is daarom noodzaak om maatregelen te treffen die de biodiversiteit weer versterken en de natuur robuust maken.

De bouwsteen Natuur brengt de huidige situatie, autonome ontwikkelingen en mogelijke oplossingsrichtingen van de natuur binnen de gemeente Winterswijk in beeld.

Relevante documenten

10. Natuurbeheerplannen Natura2000 (4 gebieden)
11. Natuurdoelanalyse per Natura2000 gebied (NDA)
12. LESA (landschapsecologische systeemanalyse) Winterswijk zuid
13. Detail – LESA's noordkant Winterswijk
 - a. Watersysteemanalyse Groenlose Slinge WRIJ 2018
 - b. Watersysteemanalyse Beurzerbeek Arcadis 2020
 - c. Rapportage en visie waterverdeling Winterswijkse beken Eelerwoude 2020
 - d. LESA Vosseveldsbeek studenten VHL 2021
 - e. Vergezicht Groenlose Slinge traject Winterswijk-Groenlo AdB 2022
 - f. LESA Vennevertlosebeek de Bosgroepen Concept 2022
 - g. Haalbaarheidsstudie monding Ratumsebeek WEnR Concept 2022
14. Provinciale omgevingsvisie Gaaf Gelderland en -verordening (kaartbeelden: [link](#))
15. Onderzoek mogelijk maatregelen rond N2000 gebieden, Tauw mei 2023
16. Inzicht in situatie groenblauwe dooradering (GIC/ datahuis), mei 2023
17. Basiskwaliteit natuur en landschap (gemeenten Winterswijk, Oost-Gelre en Aalten) (vaststelling verwacht mei 2023)
18. Bossenstrategie, Uitvoeringsprogramma Bossen en Bomen (Provincie Gelderland)
19. WUR-onderzoek naar een gebiedsaanpak (in ontwikkeling)
20. Gelderse Maatregelen Stikstof (GMS); voorgangsrapportage GMS 2021
21. Evaluatie ecologische verbindingzones, Gelderland, 2022
22. Visie Natuur in Winterswijk 25-10-2023

Huidige situatie

Het gebied bestaat uit een gevarieerd landschap, bestaande uit plateau's, beekdalen, zandruggen en vlakke delen, met ieder z'n specifieke natuur. Het kleinschalige coulisselandschap herbergt een hoge biodiversiteit, in de vorm van houtwallen, bosjes, bomenrijen en struweelhagen.

(basiskwaliteit natuur en landschap, Streekgids)

In de agrarische landschappen is de biodiversiteit de afgelopen 70 jaar hard achteruitgegaan en grotendeels teruggedrongen tot in de wegbermen, slootkanten, landschapselementen en bosjes.

In de beken is, door verbetering van de waterkwaliteit, de biodiversiteit de afgelopen 40 jaar weer toegenomen. De recente droge jaren hebben hier weer een negatieve invloed op gehad.

In de vier Natura 2000-gebieden (Bekendelle, Korenburgerveen, Wooldse Veen en Willinks Weust) is er door uitvoering van maatregelen en goed beheer (cfm 1^e beheerplan) al veel verbetering zichtbaar. Niettemin staan bepaalde plant- en diersoorten onder druk door te hoge nutriëntenlast (waaronder stikstof), te weinig connectiviteit en het niet juist functioneren van het hydrologische systeem (bv verloren gegane sponswerking, te laag waterpeil, etc.). *(Natuurbeheerplannen)*

In alle 4 N2000 gebieden wordt de KDW fors overschreden, een groot deel van de toevoer komt echter vanuit het buitenland (Duitsland, ca 70%)

De ontwikkelopgave voor GNN (Gelders Natuurnetwerk) is voor een groot deel gerealiseerd en de Groenblauwe dooradering is momenteel 8%. (kwantitatief, bron Provincie Gld).

Melkveebedrijven in de gemeente Winterswijk zijn vaak extensief, met circa 1,7 GVE/ha. Gemiddeld in Gelderland is dit 3,4 GVE/ha. Landbouwverkenning Winterswijk, juli 2023.

Tot slot zijn de agrarische erven bijzonder qua biodiversiteit (steenuil, gekraagde roodstaart, oude bomen, etc.) maar ook qua sociale en landschappelijke waarden *(beleidsvisie voor Landschap en Biodiversiteit in Winterswijk)*.

Autonome ontwikkelingen

De huidige diversiteit en kwaliteit van het landschap en de bijbehorende ecologische waarden staat onder druk door ruimteclaims van diverse functies (landbouw, wonen, bereikbaarheid, toenemende recreatiedruk).

Er wordt in de Natura 2000 gebieden en in het landelijk gebied daaromheen een verdere achteruitgang verwacht door verslechtering van hydrologische en ecologische condities, een blijvend hoge nutriëntenlast (waaronder stikstof), te weinig connectiviteit en het toenemen van lange perioden met droogte in de zomer. (Bron: *Klimaatscenario's, Natuurbeheerplannen*).

Langere perioden van droogte in de zomer en blijvende stikstofdepositie zal niet alleen specifieke soorten die kwetsbaar zijn voor droogte en een overschot aan nutriënten aantasten maar ook laanbeplanting en andere vegetatie, toenemende droogval van beken, etc. (Bron: *Klimaatscenario's, LESA*)

Ecologisch verbindingen (groenblauwe dooradering, coulisselandschap) zijn afgenomen door schaalvergroting, verdere (kwalitatieve) afname van landschapselementen, etc.

Oplossingsrichtingen

Systeemniveau:

- Herstel watersysteem (vasthouden, vertragen afvoer, schoon)
- Vermindering nutriënten-belasting
- Verminderen gif-belasting

Landschapsniveau:

- De verschillende landschapsecologische systemen
- Hoogveenlandschap en heide en schrale bossen in het Heideontginningslandschap (voedselarme systemen, beekdallandschappen, Oude loofhoutbossen en structuurelementen en het agrarisch cultuurlandschap) herstellen/inrichten en beheren
- Meer ruimte (200-400ha) voor natuur gebonden aan voedselarme milieus.
- Bufferzones rond kerngebieden
- Netwerken creëren van kernen, stapstenen en verbindingen (bermen en sloten)
- Beekherstel (ook extra ruimte 250ha)
- Beheer oude boskernen gericht op behoud autochtone wilde bomen en struiken, bosmantels en randenbeheer
- 40% van de agrarische percelen bloemrijk, poelen (2/km²)
- Agrarische bedrijfsvoering met gesloten kringlopen.

Soortniveau:

- Geen separate maatregelen. Condities op soortniveau volgen op de ambities/maatregelen op systeem- en landschapsniveau.

Aanvullende maatregelen t.b.v. N2000 gebieden:

- Diverse interne maatregelen
- Geleiden van recreatiedruk

(Beheerplannen N2000)

Stikstofreductie: nog nader door te spreken met Prov. Gelderland

- Generieke maatregelen: (...)
- Specifieke maatregelen: (...)

(WUR onderzoek stikstof en broeikasgassen, WUR onderzoek gebiedsaanpak verwacht)

Ten behoeve van al langer vastgelegde eco-verbindingzones en **groenblauwe dooradering**: kwaliteit verbeteren conform 'Basiskwaliteit natuur en landschap (gemeenten Winterswijk, Oost-Gelre en Aalten)'

Maatregelen in naburig **Duitsland** vallen buiten deze gebiedsaanpak o.a. realiseren door overleg tussen prov./gem./w-schap en gemeente/kreis/bezirk en waar nodig/mogelijk door D-NL grensprojecten.

Bouwsteen Landbouw

Versie 20 februari 2024

Introductie

De landbouw vormt een belangrijke economische pijler in het buitengebied van Winterswijk en bepaald mede het beeld van het cultuurlandschap. De landbouw staat onder druk.

In 2023 vond een landbouwverkenning plaats om inzicht te krijgen in de landbouwsector in Winterswijk. Veel agrarische ondernemers/grondeigenaren hebben van de mogelijkheid gebruik gemaakt om in gesprek te gaan met een agrarisch adviseur/coach. Deze keukentafelgesprekken hebben veel inzicht gegeven in de situatie bij de bedrijven, zorgen bij ondernemers, hun behoeftes en hun kijk op de toekomst.

Naast het voeren van keukentafelgesprekken bestond de landbouwverkenning uit een analyse van CBS-gegevens en andere informatie over de landbouwsector. Deze analyse is uitgevoerd door bureau DLV Advies.

Het merendeel van de informatie van de bouwsteen landbouw is afkomstig uit de genoemde landbouwverkenning. De vermelde cijfers en percentages in dit stuk komen uit de bijbehorende rapportages (d.d. juni 2023). Overigens is in de jaren voorafgaand aan de verkenning ook al veel informatie uit het gebied opgehaald.

Relevante documenten/bronnen

1. Landbouwverkenning - Rapport Keukentafelgesprekken (juni 2023)
2. Landbouwverkenning – Bureaustudie DLV Advies (juni 2023)
3. Ontwerp-NPLG/ concept-VLGG (2023-2024)
4. Kadernota Agrifood 2021-2030 (Gld)
5. Vruchtbare kringloop achterhoek (VKA)
6. Dashboard Agrifood
7. Dashboard Stikstof
8. Meitellingen/CBS
9. Nationale invulling vergroening GLB vanuit het perspectief van biodiversiteit/ Alterra (WUR)
10. Grootchalig boeren in kleinschalig landschap (WUR) (april 2009)

Huidige situatie

Algemeen

	<i>Winterswijk</i>	<i>Gelderland</i>
<i>Aantal agrariërs</i>	266	8.753
<i>Hectaren grond</i>	7.710	234.020
<i>Gem.leeftijd agrariërs</i>	58 jaar	57 jaar

Melkveehouderij

79 bedrijven. Gezamenlijk beschikken de 79 bedrijven over 3.977 hectare grond. Van de 79 agrarische ondernemers vallen er 8 onder de categorie “jonge boeren”. Er zit een relatief grote groep ondernemers boven de 50+ (72%). 44 van de boeren boven de 50 jaar beschikken over een opvolger. Gemiddeld stuks melkvee per bedrijf bedraagt in Winterswijk 92, terwijl dat landelijk 107 is.

Overige veehouderij

Varkens: 12 bedrijven, Vleeskalveren: 4 bedrijven, Geiten: 3 bedrijven en Pluimvee: 3 bedrijven. De totale bedrijfsomvang varieert van klein tot zeer groot (fokzeugenbedrijf). Gezamenlijk beschikken de overige diersectoren over 229 hectare grond. 3 ondernemers vallen onder de categorie “jonge boeren”. Er zit een relatief grote groep ondernemers boven de 50+ (72%). 45% van de boeren boven de 50 geeft aan te beschikken over een opvolger.

Vergunningen

Er zijn 165 veehouderijlocaties aanwezig binnen de gemeente Winterswijk. Deze locaties bevatten 838 stallen. Dit is inclusief gebouwen waarin hobbydieren zijn gevestigd binnen een bedrijf. Een locatie kan dus bijvoorbeeld beschikken over meerdere varkensstallen, maar voor de hobby tevens over 4 zoogkoeien beschikken in een apart gebouw.

Plantaardig

Akkerbouw-gerelateerd: 72 bedrijven

Totaal beschikken zij over 1.670 hectare grond. Het betreffen economisch gezien met name kleine bedrijven. Aardappels als gewas nemen binnen de akkerbouw de meeste grond in beslag. 11% van de akkerbouwers is een jonge boer. Van de 50+ boeren heeft 31% een opvolger. 76% van de akkerbouwers is 50+.

Kleinschalig landschap

De meeste landbouwbedrijven hebben te maken met de natuurlijke handicap “kleinschalig landschap”. Dit heeft direct gevolgen voor hun verdienmodel. Dit houdt dan automatisch ook in dat die landbouwbedrijven ook tientallen landbouwkavels in bezit hebben c.q. gebruiken. Hun veldkavels liggen daardoor sterk verspreid en vaak ook op grote afstand van de boerderij. Deze kostenverhogende aspecten van kleinschaligheid zijn beschreven in het rapport “Nationale invulling vergroening GLB vanuit het perspectief van biodiversiteit” en bedragen voor percelen tussen de 1 en 2 ha ca. € 350 per ha/jr (prijspeil 2013). Ook in het onderzoek in Noordoost-Twente “Grootschalig boeren in kleinschalig landschap bedragen de meerkosten € 0,03 per liter melk. Hiervan is 1/3 toe te rekenen aan verminderde opbrengst en kwaliteit t.g.v. schaduwwerking en 2/3 aan extra loonwerkkosten vanwege kleinschaligheid.

Gevoelens binnen agrarische sector

Er heerst binnen de agrarische sector onrust door ontbreken van toekomstperspectief, o.a. door onduidelijkheid over opgaven, landelijke regelingen, financiële compensaties etc. Zo heerst er ongenoegen over het feit dat de regeling ANLb (Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer) vanwege onvoldoende budget niet meer toegankelijk is. Daarnaast heeft de sector last van wisselend overheidsbeleid, zoals het afschaffen van de derogatie.

Autonome ontwikkelingen

Landbouw in Winterswijk krimpt als gevolg van:

- Weinig bedrijfsopvolging (slechts 33% voor groep geldt 50+ ers)
- Slecht economisch toekomstperspectief; produceren voor de wereldmarkt wordt steeds moeilijker.
- Sinds 2017 is de gemiddeld jaarlijkse terugkoop in Winterswijk van het aantal:
 - Melkveebedrijven 5,4 % en melkkoeien 3,4 %
 - Varkensbedrijven 4,5 % en varkens 0,1 %
 - Pluimveebedrijven 6,7% en pluimvee 5,3 %

Voor meer detailinformatie over de autonome ontwikkelingen, zie rapportages van de landbouwverkenning.

Gevolgen:

- Verlies agrarisch cultuurlandschap;
- Leegstand schuren/verloedering;
- Verlies gebiedsidentiteit;
- Leefbaarheid onder druk;
- Hoge kosten voor boeren na beëindiging bedrijf (belasting, sloopkosten).

Vrijkomende grond blijft niet altijd in Winterswijkse handen; ervaring leert dat dat soms ten koste gaat van het karakteristieke Winterswijkse cultuurlandschap. Pilot Markemodel; er loopt in 2023 en 2024 een GLB-pilot (Gemeenschappelijk Landbouw Beleid) waaraan 20 Winterswijkse melkveebedrijven mee doen. Zij leveren binnen de thema's Lucht, Water en Land bovenwettelijke diensten die met behulp van KPI's en de Kringloopwijzer in punten worden omgezet. Deze punten worden in de pilot financieel beloond.

Bouwsteen Energietransitie

22 februari 2024 (definitief)

Introductie

De energietransitie betreft de overgang naar een situatie waarin de energievoorziening structureel anders van aard en vorm is dan in het huidige energiesysteem. In dit nieuwe systeem zijn fossiele brandstoffen (grotendeels) vervangen door duurzame energiebronnen. Er is daarbij veel aandacht voor energiebesparing en energie-opwek en energieopslag, en is de energievoorziening meer decentraal georganiseerd. In het buitengebied kijken we naast de energiehuishouding van de daar verbruikte energie vooral naar mogelijkheden voor opwek van duurzame energie.

Relevante documenten

1. Energievisie (2017)
2. Energiemix (2017)
3. Beleidskader zonneparken en zonnevelden (2018)
4. Omgevingsvisie buitengebied Winterswijk (2019)
5. Nationaal Klimaatakkoord (2019)
6. Uitvoeringsagenda duurzaamheid gemeente Winterswijk (2019)
7. Regionale energietransitie RES Achterhoek 1.0 (2021)
8. Beleidskader kleine windmolens (2021)
9. Gelders Klimaatplan (2021)
10. Akkoord van Groenlo 3.0 (2023)
11. Beleidskader GEIS (2023)
12. De voortgangsrapportage 2023 RES Achterhoek

Huidige situatie

- De gemeente is sinds 2017 (energievisie en energiemix), 2018 (beleidskader zonneparken en zonnevelden) en 2019 (uitvoeringsagenda duurzaamheid) bezig met het stimuleren van opwek van duurzame energie op daken, en door zonneparken.
- Overheden, netbeheerders, bedrijfsleven, energiecoöperaties en maatschappelijke organisaties werken op regionaal niveau samen aan Regionale Energie Strategieën (RES'en) om invulling te geven aan de afspraken van het Klimaatakkoord. RES richt zich op grootschalige opwek.
- De voortgangsrapportage 2023 RES Achterhoek geeft een actueel beeld van de voortgang van de RES-ambities en de belangrijkste ontwikkelingen en uitdagingen in de Achterhoek.
- Over het niet-gealloceerde deel (nog niet bekend waar het komt en nog niet bestuurlijk vastgelegd of het zon of wind of een combinatie wordt) moet nog besloten worden, dit gebeurt in RES verband.
- Op dit moment is ruim 25% van de gemeentelijke taakstelling opwek duurzame energie voor 2030 is gerealiseerd (Energiebarometer Winterswijk)
- *In 2024 zal (een groot, ca. 31 ha.) zonnepark Masterveldweg in gebruik worden genomen. Daarna in 2024 of 2025 volgt zonnepark Poolserweg (ca. 10 ha.). De verwachting is dat met beide parken de doelstelling voor 2030 bijna wordt gehaald.*
- Het is lastig om zonne- en windprojecten te realiseren door gebrek aan netwerkcapaciteit, materiaal en personeel. (TenneT/Liander 2023).
- Er is besef dat tot 2050 zeker nog meer duurzame energie nodig is.

- Naast het opwekken van duurzame energie wordt besparen van energie gestimuleerd en er zijn aantrekkelijk subsidies en leningen.
- Om energieneutraal te zijn in 2050 is er zeker nog meer duurzame energie nodig.
- Winterswijk heeft de warmtetransitie de strategie om zoveel mogelijk woningen transitie-gereed te maken zodat ze op termijn bijvoorbeeld door een warmtepomp verwarmd kunnen worden. (Transitievisie Warmte Winterswijk)

Autonome ontwikkelingen (en aandachtspunten)

- De huidige verwachting is dat in 2024 ruim 80% van het doel voor de duurzame opwek van de energie voor de gebouwde omgeving die nodig is in 2030 wordt gerealiseerd. 100% in 2030 lijkt haalbaar; door toename van het aantal zonnepanelen op daken en enkele nog te realiseren zonneparken.
- Meer dan 90% van de energiebehoefte zal in 2030 en 2050 naar verwachting uit elektriciteit bestaan (all electric; Energiemix 2017).
- Netcongestie heeft grote gevolgen voor de mogelijkheden voor afname van energie voor bouwen, wonen, ondernemen en elektrisch laden. Het heeft ook veel impact op de opwek.
- Door gebrek aan netwerkcapaciteit, materiaal en personeel zal de druk op slimme oplossingen voor duurzame opwek toenemen.
- De uitkomsten van de RES moeten landen in het gebiedsproces.

Oplossingsrichtingen

- Bewustwording, informatie over wat slim is en drempelverlagend, om tot actie te komen.
- Zorgen voor personeel, materieel, netcapaciteit en energiemangement
- Ruimtelijke analyse en keuze voor meest geschikte locaties en uitvoering, in synergie met kwaliteiten en andere functies
- Doen en stimuleren van onderzoek, investeringen, experimenteren en het geven van goede voorbeelden
- Maximaal inzetten op stolpconcepten en ook visie op ruimtelijke ontwikkeling incl. netcapaciteit

Bouwsteen Landgoederen

20 februari 2024 (definitief)

Introductie

Het buitengebied kenmerkt zich door een kleinschalig, gevarieerd en visueel aantrekkelijk landschap, die door historische menselijke activiteiten is vormgegeven (SBNL, 1997). Het particuliere grondeigendom heeft hier grote bijdrage aan geleverd, door landgoederen te onderhouden en in stand te houden. Deze landgoederen zijn van groot belang voor het coulisselandschap van Winterswijk.

De bouwsteen Landgoederen heeft veel raakvlakken met andere bouwstenen. Zo bestaat er geen officiële bestemming voor landgoederen, maar is het een combinatie van meerdere functies (gemeente Winterswijk, 2019), zoals wonen, natuur, landbouw en recreatieve functies (Landgoedeigenaren, 2023). De bijdrage aan de cultuurhistorie en het landschap, de multifunctionaliteit en de rangschikking onder de Natuurschoonwet maakt landgoederen dusdanig onderscheidend dat het een eigen plek in de gebiedsanalyse heeft.

We kijken hier naar landgoederen die onder de Natuurschoonwet 1928 (NSW) vallen. Een landgoed is een NSW-landgoed bij een minimale grootte van 5 hectare, het terrein uit minstens 30% uit bos of natuur bestaat en ten minste 25 jaar in stand wordt gehouden (RVO, 2023). Deze landgoederen krijgen fiscale voordelen om het landgoed te beheren en als eenheid te behouden. Dit heeft tot doel om natuurschoon en cultureel erfgoed te behouden en versnippering van landgoederen in Nederland te voorkomen (Ecorys, 2014).

De bouwsteen Landgoederen brengt de huidige situatie, autonome ontwikkelingen, opgaven en mogelijke oplossingsrichtingen voor de landgoederen binnen de gemeente Winterswijk in beeld.

Relevante documenten

- Waardevol particulier cultuurgood rondom Winterswijk; SBNL, 1997
- Landgoed in 3D!; de Beaufort et al, 2010
- Landgoederen in Winterswijk; Gemeente Winterswijk, 2010
- Bestemmingsplan Buitengebied Winterswijk; Gemeente Winterswijk, 2011
- NSW-landgoederen Winterswijk; Poppink, 2011
- NSW-landgoederen Winterswijk in kaart en getal; Smalbraak & Poppink, 2011
- Beleidsvaluatie Natuurschoonwet 1928; Ecorys, 2014
- Visie WCL 2015-2025; WCL, 2015
- Omgevingsvisie Buitengebied Winterswijk; Gemeente Winterswijk, 2019
- Beleidsvisie voor landschap en biodiversiteit in Winterswijk; Gemeente Winterswijk, 2020
- Nationale Omgevingsvisie; Ministerie van BZK, 2020
- Natuurschoonwet Rijksdienst voor Ondernemend Nederland; RVO, 2023
- Expertessie gespreksverslagen; Landgoedeigenaren, 2023

Huidige situatie

De huidige situatie van landgoederen in Winterswijk betreft:

- De grotendeels particuliere NSW-landgoederen leveren een belangrijke bijdrage aan het landschap en de biodiversiteit van het Winterswijkse buitengebied. (Landgoedeigenaren, 2023)

Vorm	NSW-landgoederen	Landgoedeigenaren	Oppervlakte
Totaal	138 landgoederen	81 eigenaren	2469 hectare
Gemiddeld	1 landgoed	-	18 hectare
Particulier	124 landgoederen	79 particulieren	2150 hectare
Organisaties	14 landgoederen	2 organisaties	320 hectare

Tabel 1. Huidige situatie landgoederen in Winterswijk. (Smalbraak & Poppink, 2011)

- Landgoederen hebben verschillende economische functies, zoals verpachten van grond, landbouw, bosbouw, recreatie, zorg, cultuurhistorie, natuurontwikkeling en wonen, maar veruit het grootste deel van het oppervlak bestaat uit landbouw en bos/natuur. (SBNL, 1997; Smalbraak & Poppink, 2011; Landgoedeigenaren, 2023)
- Ongeveer eenderde van de NSW-landgoedeigenaren verwerft meer dan de helft van het inkomen uit de verschillende economische functies van de NSW-landgoederen, tweederde verwerft de hoofdkomsten dus van elders. (SBNL, 1997; Landgoedeigenaren, 2023)
- Eenderde van de NSW-landgoedeigenaren is niet in staat om met de inkomsten uit de NSW-landgoederen in stand te houden, met name onderhoud aan gebouwen en opstallen. De opvolgingsproblematiek en de continuïteit zijn vergelijkbaar met een normale onderneming. (SBNL, 1997; Landgoedeigenaren, 2023)
- Het beheer wordt vaak uitgevoerd naast een andere baan. (Landgoedeigenaren, 2023)
- Een beperkte groep landgoedeigenaren is vertegenwoordigd in en nemen actief deel aan WCL en Stichting/CV PAN (Particulier Agrarisch Natuurbeheer). (Landgoedeigenaren, 2023)
- Een beperkte groep landgoedeigenaren behartigt de belangen in de provincie en gemeente en zijn betrokken bij de FPG/GPG (Federatie Particulier Grondbezit). (Landgoedeigenaren, 2023)
- Eigenaren verschillen sterk van elkaar. Men doet op elk landgoed wat anders, een deel hecht veel waarde aan privacy en een deel woont buiten Winterswijk. (Smalbraak & Poppink, 2011; Landgoedeigenaren, 2023)
- Landgoederen zijn te onderscheiden in: (Gemeente Winterswijk, 2010)
 - NSW-gerangschikte grond; bestaat geheel uit bos/natuur of bos/natuur en landbouwgrond zonder bebouwing anders dan opslag.
 - Oude NSW-landgoederen; landgoed met historische gebouwen en landschapselementen die voornamelijk in het oude ontginningslandschap liggen, zoals Scholtegoederen.
 - Nieuwe NSW-landgoederen; landgoed met een nieuwe landhuis en bijgebouwen met weinig bijzondere kwaliteiten die veelal rond ecologische verbindingzones (komen te) staan.
- De huidige situatie betreffende het bodem- en watersysteem, natuurontwikkeling, landbouw, landschap, recreatie en toerisme, wonen en werken heeft invloed op landgoederen. (Landgoedeigenaren, 2023)

Autonome ontwikkelingen

Autonome ontwikkelingen bij landgoederen zijn:

- Opkomst van nieuwe economische dragers, door groei andere sectoren zoals recreatie of duurzame bronnen en vrijkomende agrarische bebouwing waar een nieuwe bestemming voor wordt gezocht. (Landgoedeigenaren, 2023)
- Minder beheer/onderhoud van het landgoed, door gebrek financiële middelen. (Poppink, 2011)
- Verdwijning van landschapselementen, door onder andere schaalvergroting. (Gemeente Winterswijk, 2011)
- Versnippering van landgoederen, door splitsing van landgoederen en stichting van nieuwe landgoederen. (Smalbraak & Poppink, 2011)
- Ontbreken van informatie en samenwerking bij landgoedeigenaren, doordat landgoedeigenaren minder bijeenkomen. (Landgoedeigenaren, 2023)
- Toenemende druk op functies van landgoederen als natuur, landschap en cultuurhistorie, door onder andere groei van recreatie in het Winterswijkse buitengebied. (WCL, 2015)
- Ontwikkelingen wat betreft het bodem- en watersysteem, natuurontwikkeling, landbouw, landschap, recreatie en toerisme, wonen, werken en het opwekken van duurzame energie hebben zowel positieve als negatieve invloed op landgoederen. (Landgoedeigenaren, 2023)

Oplossingsrichtingen

De volgende oplossingsrichtingen zijn mogelijk voor landgoederen:

- Stimuleren organiseren en bijeenkomen van landgoedeigenaren om onderling kennis en ervaring te delen en de nodige instanties in te schakelen, zoals voor de natuurschoonwet, bosbeheer, landschapsbeheer, natuurontwikkeling, vergoedingen, subsidies, vrijwilligers, opvolging en pacht. (Smalbraak & Poppink, 2011; Ecorys, 2014; WCL, 2015; Landgoedeigenaren, 2023)
- Nieuwe middelen beschikbaar maken voor landgoederen, zoals uit een (landschaps)fonds of (toeristen)belasting, of: (Gemeente Winterswijk 2020; Landgoedeigenaren, 2023)
 - Verruiming van vergoedingen voor Agrarisch Natuurbeheer (ANLb) en Natuurbeheer (SNL) (= natuurproductie betaling, groene diensten).
 - Het instellen van vergoedingen voor blauwe diensten bijvoorbeeld oppervlaktewaterbeheer en waterberging ten behoeve van de verdrogingsbestrijding.
 - Kleinschaligheidstoelage vanwege de kleinschaligheid van de landgoederen.
- Ruimere toepassing van de regeling waarbij niet meer functionele bedrijfsgebouwen afgebroken worden en waarbij de bestemming op die plaatsen wordt gewijzigd in 'wonen' zodat (tiny) huizen gebouwd kunnen worden voor onder andere (lokale) jongeren. (Landgoedeigenaren, 2023)
- Intensiveren van het programma Natuurinclusieve landbouw Gelderland. (Landgoedeigenaren, 2023)
- Kostenreductie door het verminderen van waterschapslasten van bos- en natuurterrein.
- Leveren van maatwerk voor functiemenging of -verandering, zodat nieuwe economische dragers gerealiseerd kunnen worden. (Gemeente Winterswijk, 2019)
- Oplossingsrichtingen vanuit de thema's bodem- en watersysteem, natuurontwikkeling, landbouw, landschap, recreatie en toerisme, wonen, werken en het opwekken van duurzame energie kunnen meekoppelkansen bieden of botsen met maatregelen voor de bouwsteen Landgoederen. (Landgoedeigenaren, 2023)

Vanuit landgoedeigenaren komt de wens dat een transitie wordt gemaakt van sectoraal beleid

naar een meer integrale benadering van de particuliere landgoederen. (de Beaufort et al, 2010)

Bouwsteen Recreatie en Toerisme

20 februari 2024

Introductie

Recreatie en toerisme zijn belangrijk voor Winterswijk. Het draagt bij aan de economie, sociale cohesie en welzijn van veel mensen. Bewoners en toeristen waarderen Winterswijk vanwege de natuur, cultuur en het landschap, en de rust en ruimte die men hier kan ervaren. Recreatie en toerisme zijn gebaat bij behoud en het versterken van de aanwezige kwaliteiten van het agrarisch cultuurlandschap. Het buitengebied van Winterswijk heeft *x aantal* recreatieve voorzieningen waarin in *x aantal* mensen werkzaam zijn.

NB. In 2023/2024 wordt samen met de recreatiesector een recreatievisie opgesteld.

Relevante documenten

1. Omgevingsvisie buitengebied Winterswijk (2019)
2. Nota verblijfsrecreatie (2008)
3. Beleids- en actienota vrijetijdseconomie (2009-2013)
4. Recreatievisie (2023 - wordt opgesteld)
5. Beleidsvisie landschap en biodiversiteit (2020)
6. Diverse deelnota's en onderzoeken over landschap, horeca, etc. (Specificeren?)
7. Recreatie visie (nog op te stellen)

Huidige situatie

Er is in Winterswijk dankzij de agrarische activiteiten, de (historische) landgoederen en het natuurbehoud veel cultuur en natuur te zien en te beleven in het Nationaal Landschap Winterswijk; cultuurlandschap, (beek)bossen, bodem-mozaïek, cultuurhistorische gebouwen, fiets-, wandel en ruitersporen en meer [website: WCL Winterswijk]. Recreanten en toeristen waarderen deze verscheidenheid en de te ervaren natuur, rust en ruimte [100% Winterswijk].

Er zijn diverse typen recreatie/toerisme in dag- en verblijfsrecreatie zoals (mini)campings, B&B's, vakantieparken, boerenwinkels, groepsaccommodaties, hotels, vakantiewoningen, sport- en spelaccommodaties, theetuinen/rustpunten, restaurants en meer [100% Winterswijk]. Er is een grote verscheidenheid aan (enkele) grote en meerdere kleinere recreatieve accommodaties. [100% Winterswijk]. Er zijn diverse agrarische erven die (ook) een recreatieve/ toeristische functie hebben.

Er zijn naar verwachting ruim 800.000 overnachtingen per jaar (2024). Druk is niet gelijk verdeeld over het jaar. Het is met name druk tijdens bouwvakvakantie, Pinksteren en Hemelvaart [100% Winterswijk].

Het recreatieve netwerk bestaat uit meer dan 200 kilometer aan wandel- en fietspaden, met ruim 120 km aan zandwegen. De meeste toeristen maken gebruik van de uitgezette wandelpaden en fietsknooppunten [100% Winterswijk].

Autonome ontwikkelingen

De recreatiesector in Nederland blijft groeien, ook in Winterswijk. Groei is met name in kwaliteit en in verlengen van het seizoen. In lijn met de landelijke trend is er ook in Winterswijk een groei van het aantal overnachtingen te verwachten [100% Winterswijk]. Accommodaties spelen steeds beter in op de drukte tijdens de piekperiodes, door het verlengen van het seizoen. [100% Winterswijk]. Er wordt een verdere toename verwacht van het gebruik van de elektrische fiets, en andere vervoersmiddelen zoals steps, elektrische scooters etc. [100% Winterswijk].

De verwachting is dat er op korte termijn weinig verandert voor de recreatie. Wel zijn er verschillende kwaliteiten die op termijn onder druk staan, te weten:

- Het teruglopen van het aantal agrarische bedrijven zal effect hebben op het beheer en de activiteiten in het agrarisch cultuurlandschap. Het is aannemelijk dat daarmee ook de beleving(swaarde) van het (agrarisch) cultuurlandschap veranderd, en dit zal ook effect hebben op de beleving voor recreatie en toerisme.
- Droogte, extreme regenbuien, temperatuurstijgingen en schaalvergroting zullen op termijn verdergaand effect hebben op de kwaliteit en aantrekkelijkheid van landschap en natuur en de biodiversiteit verder doen afnemen.
- De natuur- en landschapsbeleving staan onder druk. Dit wordt voorlopig vooral door bewoners van Winterswijk ervaren. Toeristen zullen het Winterswijkse landschap nog lange tijd aantrekkelijk vinden. [100% Winterswijk]

Oplossingsrichtingen

- Bij nieuwe ontwikkelingen en activiteiten rekening houden met de mogelijke impact van deze activiteiten op de kwaliteiten van het gebied. Stem vorm en intensiteit van de recreatie af met behoud van de kernkwaliteiten. [Omgevingsvisie Buitengebied]
- Recreatiesector profiteert van het waardevolle landschap. De sector zou zich (meer) moeten gaan richten op het behoud, herstel en beheer van de kernkwaliteiten (incl. Landschap), met aandacht voor bewustwording en beleving van gebiedseigen natuur, cultuur en landschap.
- Recreatieconcentratiegebieden aanwijzen voor intensievere vormen van recreatie (recreatie als hoofdactiviteit en –inkomen) en een fijnmazige verdeling van extensieve vormen van recreatie (recreatie als nevenactiviteit en –inkomen).
- Concentreren van (intensievere) recreatie langs fietsknooppunten, nabij dorp en/of nabij hoofdwegontsluiting, (o.a. ontwikkelen van Hilgelo en Steengroeve als recreatieve hotspots), gebruikszonering natuur. [Deskundige recreatie]
- Versterken van de hoofd fietsstructuur (knooppuntenroutes) door hogere kwaliteit met bredere paden, stabiele verharding en onderhoud gericht op geen overhangende beplanting. [100% Winterswijk]
- Diversiteit in recreatie vergroten door ruimte te bieden aan nieuwe initiatieven. Er liggen bijvoorbeeld kansen voor de ‘natuurbelevingsmarkt’, zoals het realiseren van ‘droge’ (all seasons) publiekstrekkingen. [100% Winterswijk]. Wellicht zijn mogelijkheden voor nieuwe initiatieven in combinatie met onderdelen binnen het nieuw ruimtelijk perspectief.
- Uitbreiding van het recreatieve aanbod over de vier seizoenen heen, met jaarrondaccommodaties. [100% Winterswijk]

Vervolg: oplossingsrichtingen (en aandachtspunten)

- Maak inzichtelijk waar welke recreatie nog meelift op en bijdraagt aan kwaliteiten, en waar recreatie (en andere activiteiten) de aanwezige kwaliteiten bedreigt/ onder druk zet.
- Realisatie van een steengroeve museum draagt bij aan de unieke kwaliteit van Winterswijk en is een mooie kans om het verhaal van de steengroeve en Winterswijk te vertellen.
- Inpassen van een steengroevemuseum (en overige voorzieningen), aandachtspunt is toename verkeersbewegingen.
- Het aantal en vooral de omvang van boerderij-campings groeit. Is dit wel gewenst?
- Er zijn ook boerderij-campings die juist stoppen omdat er geen opvolging is.
- Boeren beheren het agrarische cultuurlandschap, een belangrijke 'decor' (voorwaarde) voor recreatie. Boeren weg = afbreuk landschap!
- Recreatieondernemers beheren ook het landschap, en kunnen dit wellicht meer gaan doen
- Als er ruimte is voor recreatie op (voormalig) boerenerf, waarom kunnen we dan geen ruimte geven aan jonge boeren op deze (voormalig) boerenerf?
- Deel van de toeristenbelasting naar de landbouw als beheerders van het landschap
- Schep duidelijkheid over waar welke ruimte is voor recreatie
- Wat is de gemeentelijke (lokale) visie op Hilgelo? Welke ruimte en zeggenschap hebben lokale recreatieondernemers bij de toekomst van Hilgelo?
- Accommodaties en routes met enige intensiteit (impact op kernkwaliteiten Omgevingsvisie) niet door en langs kwetsbare gebieden!
- Als er een ander soort recreatie komt, dan kan dit leiden tot meer druk (toegankelijkheid), doorloop (onrust, vertrappen) en impact (natuur, landschap en stilte, donkerte etc.)
- Kan het dorp de toeloop van toerisme wel aan = te druk. "Ik kom op sommige dagen niet in het dorp omdat het dan veel te druk is".
- Tijdens Duitse feesten is het druk in het centrum van Winterswijk. Ook ontstaan dan files op de toevoerwegen. Dit geldt in zekere mate ook tijdens Hemelvaart en Pinksterweekenden.
- We denken al snel vanuit de huidige situatie en opgaven. Hierdoor is het lastig om tot discussie over de toekomst en nieuwe oplossingen te komen.
- Zorgvuldig en expliciet de impact van meer toerisme meewegen. Kijk naar welke toerisme waar en in welke intensiteit (impact) past bij de kwaliteit van landschap.
- Om los te komen van deze vaste denkbbeelden is het goed om te verkennen hoe in Winterswijk de biodiversiteit, recreatie, klimaatverandering, landsbouw, natuur op lange termijn (over bijv. 50 jaar) er uit zou kunnen zien.
- Daarbij is het goed ook uitersten te verkennen.
- Waarom geen ruimte voor nieuwe initiatieven in de recreatie (ondernemerschap) en oog voor landschap (rentmeesterschap).
- Toeristenbelasting kan worden gebruikt voor investeringen in het toerisme. De sector kan zelf bepalen waar dit geld voor worden gebruikt. Toeristenbelasting kan worden gebruikt voor het beheer van het landschap zoals extra maaibeurten van bermen knooppuntroutes en voor bijvoorbeeld het verbreden en verstevigen van fietsinfrastructuur hoofdroutes.
- Verreweg de meeste recreanten/toeristen (zeg 95%) gebruikt de gebaande paden zoals de fietsknooppunten en wandelroutes. Het zijn vooral de Winterswijkers die buiten de gebaande paden komen, bijvoorbeeld om hun hond uit te laten.

Bouwsteen Werken

Versie 20 februari 2024

Introductie

Bedrijven bepalen in belangrijke mate de sociaal-maatschappelijk en economisch situatie van mensen en een gebied. Werken in de context van deze bouwsteen gaat over bedrijven, de werkomgeving en de faciliteiten om het werk goed te kunnen doen zoals personeel en infrastructuur. De nadruk bij deze bouwsteen ligt bij de niet-agrarische bedrijvigheid in het landelijk gebied. Verder kijken we naar de bedrijvigheid waarvoor geen plaats is in het stedelijk gebied en zal moeten landen in het landelijk gebied.

Relevante documenten

1. Omgevingsvisie buitengebied Winterswijk (2019)
2. Regionaal Programma Werklocaties Achterhoek (2019)
3. Beschikbaarheid bedrijventerrein Winterswijk (2018)

Huidige situatie

Er zijn op dit moment ca. 3.200 bedrijven en instellingen, waarvan ca. 800 in het buitengebied. Er zijn in Winterswijk vijf bedrijventerrein [Beschikbaarheid bedrijventerreinen Winterswijk, 2018].

Van de circa 800 bedrijven in het buitengebied zijn er 250 agrarisch en 500 niet-agrarisch bedrijven. Bij de niet-agrarische bedrijven gaat het vooral om loonbedrijven, bedrijven voor agrarisch toebehoren, bedrijven gericht op retraite en gezondheid, adviesbureaus, boekhoudkantoren, aannemers en installateur, recreatiebedrijven, boerderijwinkels etc. [Kamer van koophandel]. De vrijetijdseconomie (recreatie) is een belangrijke sector. Er zijn veel familiebedrijven die sterk verbonden zijn aan de vestigingsplaats Winterswijk. [Beschikbaarheid bedrijventerrein Winterswijk, 2018].

Er zijn weinig uitbreidingsmogelijkheden voor aanwezige lokale (industriële) bedrijven. Er zijn bedrijven in het buitengebied die klein beginnen, begrensd zijn door de lokale kwaliteiten en niet kunnen groeien. Het gemeentelijk beleid is erop gericht vroegtijdig duidelijkheid te bieden over wat op een locatie wel kan. [Beschikbaarheid bedrijventerrein Winterswijk, 2018].

Het is moeilijk om geschoold (technisch, horeca etc.) personeel te vinden. Jongeren die in de buurtschappen blijven wonen vinden vooral praktisch en technisch geschoold werk. Hoger opgeleiden vinden in de buurt minder makkelijk een baan. Lokale bedrijven die geen personeel kunnen vinden maken gebruik van buitenlandse werknemers.

Veel bedrijven profiteren van de unieke kwaliteiten van het buitengebied. Dit zijn recreatiebedrijven, maar ook veel andere bedrijven waarderen een aantrekkelijke (rust en ruimte) werklocatie.

Autonome ontwikkelingen

We zien dat veel bestaande bedrijven (ook in het buitengebied) klein beginnen en daarna (willen) uitbreiden en/of intensiveren. Uitbreiding gebeurt bij de meeste ondernemers op of direct naast het bestaande bedrijf. Zeker in het buitengebied kan een uitbreiding op gespannen voet staan met de kernkwaliteiten van het buitengebied. Bedrijven vinden soms een locatie op een bedrijventerrein.

We zien een (lichte) toename van het aantal kleinere recreatiebedrijven. Tegelijkertijd zien we dat een deel van de voormalige agrarische erven, die een (extensieve) recreatieve functie hebben gekregen bijvoorbeeld een B&B of minicamping, geen opvolger hebben en/of noodgedwongen moeten (gaan) stoppen. Bestaande recreatiebedrijven zetten vooral in op het verlengen van het seizoen door jaarrondvoorzieningen, modernisering van bestaande accommodaties en (overwegend beperkt) uitbreiden.

Er is behoefte aan ongeveer 17 hectare bedrijventerrein, met een doorkijk naar 2040. Deze groei komt vooral van bestaande bedrijven. Omdat er weinig ruimte is op bestaande bedrijventerreinen en bedrijven die willen groeien dat op één locatie willen, zullen bedrijfsverplaatsingen nodig zijn. Er is weinig ruimte voor groei binnen het bestaand stedelijk gebied. De uitbreiding zal dus vooral buiten het bestaand stedelijk gebied komen te liggen, direct tegen het dorp. [Omgevingsvisie Buitengebied].

Oplossingsrichtingen

Efficiënt, meervoudig ruimtegebruik, landschap/natuur-inclusieve bedrijven, juiste bedrijf op de juiste plek. Vroegtijdig zicht op ontwikkelmogelijkheden van een locatie voor bedrijvigheid (LEEF proces). Inzetten op arbeidsmigranten, leerwerktrajecten, arbeidsvoorwaarden, huisvesting en bereikbaarheid. Ruimte bieden aan bedrijfsconcepten die gericht zijn op het behoud, beheer en versterken van de gebiedskwaliteiten zoals cultuur, natuur en landschap.

Rekening houden met kwetsbaarheid; juiste functie (en intensiteit) op de juiste plek, natuur-inclusieve bedrijven, zorgplicht voor omgeving. Buurtschappen ruimte geven voor functiemenging zoals bedrijvigheid en ook maatschappelijke functies en (winkel)voorzieningen.

Meer HBO+ banen. Goede, betaalbare huisvesting voor jongeren en jonge gezinnen. Snelle treinverbinding naar Arnhem (en Duitsland) en verder.

Bouwsteen Wonen

Versie 20 februari 2024

Introductie

Wonen is de manier waarop iemand gehuisvest is en leeft. Wonen gaat over de woning en de woonomgeving. Er wordt steeds meer gewoond in het buitengebied. Jongeren vinden moeilijk woonruimte in het buitengebied, in de buurt van waar ze zijn opgegroeid.

Kaartje: bebouwd gebied, kernen, buurtschappen, erven etc. PM

Relevante documenten

1. Omgevingsvisie buitengebied Winterswijk (2019)
2. Regionale woonagenda 2015-2025
3. Woonvisie passend en duurzaam wonen Winterswijk 2020-2025
4. Beoordelingskader wonen met zorg 2020-2023
5. Regionale Woondeal Achterhoek 2030
6. Volkshuisvestelijk Afwegingskader Woningbouw Winterswijk (2019)

Huidige situatie

Er zijn in Winterswijk ruim 13.200 woningen. Hiervan staan er ongeveer 2.450 in negen buurtschappen en op erven in het buitengebied ([CBS]). Relatief veel woningen zijn geschikt voor gezinnen en minder voor het toenemend aantal één en twee persoonshuishoudens. Ook zijn veel woningen niet toekomstbestendig en levensloopbestendig. [Woonvisie 2020-2025].

Kenmerken van wonen in Winterswijk:

- Relatief veel jongeren (<30) verhuizen uit Winterswijk ten opzichte van andere leeftijdsgroepen.
- Voor starters op de woningmarkt is het moeilijk om passende en betaalbare huisvesting te vinden, zeker in het buitengebied.
- Er zijn relatief veel woonerven in het buitengebied.
- Instroom vanuit het westen van met name 55+ers. Zij kopen erven om hier permanent of recreatief te wonen.
- Beperkte verscheidenheid aan woonmilieus.
- De leefbaarheid in buurtschappen staat onder druk door het verdwijnen van scholen en voorzieningen.

Autonome ontwikkelingen

Hoe het wonen in Winterswijk ontwikkeld is sterk afhankelijk van de demografische, maatschappelijke ontwikkelingen, en ook het woon(locatie)beleid.

- In Winterswijk mogen tot 2030, 900 extra woningen worden gebouwd. [Regionale Woondeal Achterhoek];
- Groeiende druk op de woningmarkt door oplopende migratiesaldo, instroom vanuit het westen en aantrekken arbeidskrachten met (tijdelijke) woonbehoefte. [Woonvisie 2020 – 2025];
- Verwacht wordt dat het aantal huishoudens na 2031 zal afnemen. Instroom vanuit het westen en extra woonruimte voor arbeidskrachten blijft naar verwachting ook na 2031. [Woonvisie 2020 – 2025];
- Het aantal boeren loopt sterk terug. Vrijkomende agrarische erven worden vaak woonerven;
- Er wordt een toename verwacht van het aantal nieuwe bewoners uit het westen. [Regionale Woondeal Achterhoek 2030]. Dit als gevolg van onder meer de hoge woningprijzen (schaarste), mogelijkheden om vanuit huis te werken (digitalisering) en de toenemende wens om de drukte te ontvluchten en in een groene (rust, ruimte) omgeving te wonen.

Oplossingsrichtingen

Tijdens de bijeenkomsten en individuele gesprekken met bewoners en bedrijven zijn diverse oplossingsrichtingen opgehaald, te noemen:

- Voormalige agrarisch erven (snel) geschikt maken als plek om te wonen; snel duidelijkheid over kansen voor herontwikkeling tot wonen;
- Erfeigenaren stimuleren hun erven toekomstbestendig te maken, onder meer door ze in contact te brengen met potentiële kopers en huurders, vooral starters en jongeren;
- Ruimte geven voor nieuwe woonconcepten en voor het buitengebied passende combinaties van wonen en werken;
- Woningen voor alle doelgroepen en extra ruimte geven aan doelgroepen die belangrijk zijn voor een goede sociale balans (nu: jongeren);
- Erfeigenaren ruimte geven voor ontwikkeling en bewoning door mensen die hier zijn opgegroeid en voorkomen dat een woning wordt gebruikt als 'weekendwoning';
- Verdichten van het bestaand bebouwd gebied, te beginnen met de stationsomgeving en centrum;
- Leefbaarheid verhogen, elk buurtschap een eigen buurthuis, waar alle gemeenschapsvoorzieningen een plek hebben zoals boodschap- en pakketbezorging, café, verenigingen, ontmoeting, leenauto etc.;
- Wonen voor jongeren aantrekkelijk maken door betaalbare woningen, door subsidie en/of ondersteuning bij zelfrealisatie, particuliere opdrachtgeverschap;
- Wonen voor jongeren aantrekkelijk te maken door bewoning op ouderlijk erf eenvoudig te maken (vrijstelling).